

Literatura:

1. Welch H., (1956), **Am. J. Public Health**, 47, 701.
2. **XVI. International dairy congress**, Section VIII, Kopenhagen, 1962.
3. Berridge N. J. (1953), **Dairy Ind.** 18. 586.
4. Bohonos N. et al., (1953/54), **Antibiotics Ann.**, str. 49, New York, Med. Enc.
5. Dopter P. (1960), **Le Lait**, 40, 151.
6. Feldmann D. H. et al., (1957), **Anal. Chem.** 29, 1697.

Iz naših mljekara

Dipl. inž Velimir Jovanović, Beograd

Institut za mlekarstvo Jugoslavije

Timočka mlekarska zadruga – preteča savremene industrije mlečnih proizvoda u Zaječaru

Uskoro će biti puštena u pogon novopodignuta industrija mlečnih proizvoda u Zaječaru, koja je od ogromnog značaja za dalji razvoj mlekarstva Timočke Krajine. Ona će potisnuti starog veterana — mlekaru Timočke mlekarske zadruge u Vražogrncu, koja je u vreme kada je podignuta, zajedno s mlekarom u Čačku, predstavljala jedini savremeno opremljeni mlekarski objekat u Srbiji. Ona je u toku proteklih tridesetak godina svoga rada dala značajan doprinos razvoju mlekarstva ovoga kraja.

Prelistavajući požutela arhivska dokumenta od pre tridesetak godina, nailazimo na zanimljive podatke o osnivanju Timočke mlekarske zadruge. Kada govorimo o postanku i radu ove mlekarice u stvari govorimo o razvoju mlekarstva u ovom kraju, jer je njen rad ilustracija stanja u mlekarstvu Timočke Krajine.

Mlekara Timočke mlekarske zadruge

Teško stanje koje je nastalo tridesetih godina XX veka, u periodu opšte svetske krize, između ostalih slojeva, pogodilo je i naše poljoprivredno stanovništvo. Cena poljoprivrednih proizvoda bila je vrlo niska i unovčiti iste bio je jedan od problema poljoprivrednih proizvođača.

U tom periodu, kao zastupnik interesa poljoprivrednih proizvođača tadašnji učitelj iz Rgotine i aktivni radnik našeg zadrugarstva, Žarko Najdanović, pokrenuo je akciju za osnivanje jedne zadružne mlekare koja bi vršila otkup tržnih viškova mleka, iste prerađivala i unovčavala pod što boljim uslovima. Ova akcija imala je snažan odjek i naišla na veliko interesovanje među zemljoradnicima.

Posle osnivačke skupštine, na kojoj je osnovana Timočka mlekarska zadruga, pristupilo se radu na podizanju zadružne mlekare. Počelo se sa skromnim sredstvima obezbeđenim iz udela zadrugara. Shvatajući značaj mlekare za buduće plasiranje njihovih proizvoda neki zadrugari povećali su svoj udeo u zavisnosti od svojih finansijskih mogućnosti, a mnogi su pomagali i svojim ličnim učešćem u izgradnji. Akcija za izgradnju mlekare, oduševljeno prihvaćena od širokih masa zemljoradnika, podržana je i od strane Ministarstva poljoprivrede i Uprave Moravske banovine. Shvatajući neophodnost ovakvog jednog objekta koji je pružao mogućnosti za poboljšanje teškog položaja poljoprivrednih proizvođača ovoga kraja, država je bila prinuđena da učini ustupak i dâ znatan novčani doprinos za izgradnju mlekare. Osim toga, priloge su dali i Higijenski zavod iz Niša, Francusko društvo Borskih rudnika, Udruženje timočana i krajinaca i dr.

Mlekara je počela radom 26. aprila 1932., dve godine posle osnivanja Timočke mlekarske zadruge, iako još nije bila potpuno opremljena za preradu većih količina mleka. U početku je količina otkupljenog mleka iznosila oko 50 l dnevno da bi se krajem godine povećala na blizu 1000 litara. Uprava Timočke mlekarske zadruge želela je da puštanjem u pogon još nedovršene mlekare počne preradom manjih količina mleka, s postepenim sticanjem iskustava i time izbegne rizik probne proizvodnje. Istovremeno, zadrugari su mogli da uvide praktičnu korist od novosagrađenog objekta i time steknu još veće poverenje u zadrugu.

Bolji uvid u postupno povećanje kapaciteta mlekare u Vražogrcu, pruža nam i ovaj pregled uzet iz Izveštaja Upravnog odbora Timočke mlekarske zadruge za god. 1937., podnet na Godišnjoj skupštini zadrugara.

Godina	Količina otkupljenog mleka	Isplaćeno d
1932.	43.893,51 l	48.836,85
1933.	247.845,0 „	248.985,68
1934.	263.001,0 „	261.500,49
1935.	274.504,5 „	283.999,53
1936.	344.795,5 „	356.373,70
1937.	344.009,0 „	361.576,35
Ukupno	1,518.138,5 l	1,561.272,60

Pre početka rada Timočke mlekarske zadruge prosečna cena mleka bila je 0,70 d po 1 litru. I pored toga, velike količine mleka su ostajale neiskorišćene jer se nisu mogle unovčiti. Zadruga je povišala otkupne cene mleka u proseku na 1,02 dinara. Ovo povećanje odrazilo se pozitivno ne samo na zadrugare već i na ostale proizvođače kojima je isto tako pružena mogućnost da mleko prodaju po višoj ceni, jer su mlečni proizvodi zadruge realizovani i van ovoga kraja.

U cilju proširenja otkupne teritorije i bolje organizacije otkupa formirana je god. 1937. sabirno-prerađivačka stanica u selu Trnavcu. Uspešni rad ove sta-

nice pokazao je preimućstvo ove organizacione forme, te se pristupilo otvaranju sabirno-prerađivačkih stanica i u drugim selima.

Otkupljene količine mleka prerađivane su i realizovane kao pasterizovano mleko, jogurt, maslac i razne vrste sireva među kojima su se isticali beli srpski sir, ementaler, trapist i dr. Mlekara je svoje proizyode prodavala preko svojih prodavnica u Zaječaru, Boru i Nišu.

Govoreći o aktivnosti Timočke mlekarske zadruge u ovom periodu ne možemo a da ne istaknemo jedan veliki poduhvat koji, nažalost, zbog nemačke okupacije nije bio realizovan. Shvatajući od kakve su važnosti kadrovi za dalji uspešni razvoj mlekarstva, pri Zadruzi je početkom god. 1938. osnovan Fond za otvaranje Mlekarske škole na Timoku koja bi pripremala stručnjake ne samo za Timočku krajinu već i za celu Srbiju.

Rešavajući problem unovčavanja tržnih viškova mleka, Timočka mlekarska zadruga doprinela je razvoju i unapređenju govedarstva ovoga kraja. Međutim, delatnost na ovom polju nije se ograničila samo na otkupljivanju i plasiranju mleka. Zadruga je nastojala da uvozom bikova simentalske rase iz Švajcarske poboljša rasni sastav domaćeg šarenog govečeta u pravcu povećanja mlečnosti. Osim toga, organizovala je povremene izložbe zadrugarske stoke i mlečnih proizvoda na kojima je nagrađivala vlasnike i vršila otkup najboljih priplodnih grla, što je stimulatívno delovalo na proizvođače.

Permanentni uspesi koje je Zadruga pokazala u svom razvoju naglo su prekinuti fašističkom okupacijom. S početkom rata nastao je drugi period u radu ove Zadruge, koji se karakteriše opštim zastojem, jer je mlekara u tom periodu radila s vrlo malim kapacitetom. Kako su mleko i mlečni proizvodi prvenstveno bili namenjeni okupatoru to su proizvođači nerado predavali tržne viškove, te su okupatorske vlasti bile prinuđene da sprovede prinudne mere otkupa.

U posleratnom periodu razvoja mlekare možemo da izdvojimo u nekoliko etapa. Prva počinje neposredno posle Oslobođenja i traje do god. 1948., kada je poslovala kao samostalna Timočka mlekarska zadruga. Druga etapa počinje god. 1948. kada je rasformisana pomenuta zadruga, a mlekara pripojena preduzeću »Hajduk Veljko« koje je bilo u sastavu Sreskog zadružnog saveza u Zaječaru. Ovaj period završen je god. 1954., kada je mlekara ponovo predata zadržarima. God. 1960. mlekara je pripojena ondašnjem Stočarskom savezu u čijem je sastavu bila samo godinu dana da bi već god. 1961. bila priključena Poljoprivrednom dobru »Napredak« u Zaječaru.

Desetkovani stočni fond u toku okupacije, prinuđan otkup mleka u prvim godinama posle Oslobođenja, kao i česte organizacione izmene uticale su na usporavanje intenzivnijeg razvoja same mlekare. I pored uspešnog poslovanja mlekare koja je poslovne godine završavala s pozitivnim bilansom nisu iskorišćene sve mogućnosti za modernizaciju tehnološkog procesa proizvodnje. Sredstva koja je ona ostvarivala upotrebljavana su u druge svrhe, tako da danas mlekara radi s potpuno dotrajanim uređajima. Praktično, uslovi za savremeni tehnološki proces prerade mleka i ne postoje. Mlekara će kao takva raditi samo do puštanja u pogon novopodignute Industrije mlečnih proizvoda u Zaječaru.

Danas stari veteran, zajedno sa svojim dugogodišnjim upravnikom Kostom Baljevićem, odbraja svoje poslednje dane i radeći pod vrlo teškim uslovima, otkupljuje i prerađuje oko 4.000 l mleka dnevno koje najvećim delom prodaje Skopskoj mlekari, a manjim delom prerađuje u jogurt, maslac i beli srpski sir za potrebe lokalnog tržišta.